

Joško Božanić, Sveučilište u Splitu

NOVA USTROJBENA JEDINICA FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU – CENTAR ZA INTERDISCIPLINARNE STUDIJE STUDIA MEDITERRANEA

Povodom pokretanja znanstveno istraživačkog programa Studia Mediterranea pri Ministarstvu znanosti obrazovanja i športa, koji je prihvaćen sa 9 svojih projekata krajem 2006., pokrenuli smo i paralelnu inicijativu za utemeljenje Centra za interdisciplinarne studije STUDIA MEDITERRANEA.

Naša inicijativa temelji se na tri temeljne spoznaje:

1. Mediteranska Hrvatska

Hrvatska je maritimna mediteranska zemlja s najdužom morskobalnom obalom na Mediteranu i posljednjim nedevasviranim arhipelagom u Europi. Ta činjenica do danas nije valorizirana kao razvojni potencijal Hrvatske.

2. Očuvanje identiteta razvojem

Hrvatska mora na europskoj i svjetskoj razini valorizirati sve svoje resurse kako bi opstala i sačuvala svoj identitet u procesu europske integracije i globalizacije.

3. Europski fondovi za razvoj utemeljen na znanju

Na tragu ideje o razvoju utemeljenom na znanju, nužno je iskoristiti predprisupe fondove za pokretanje sustavnog znanstvenog istraživanja koje će valorizirati hrvatske razvojne potencijale u europskom kontekstu. Upravo zbog toga što je mediteranska komponenta hrvatske nacionalne kulture zapostavljena, nužno je pokrenuti njenu valorizaciju i istražiti njen razvojni potencijal.

Te tri spoznaje temeljne su za pokretanje istraživačkog programa STUDIA MEDITERRANEA - INTERDISCIPLINARNA ISTRAŽIVANJA, a iznenađujuće velik interes za ovu ideju, koji je rezultirao uključivanjem 9 projekata s osamdesetak suradnika iz četrdesetak visokoškolskih i znanstvenih institucija iz Hrvatske i svijeta, potakao nas je da stvorimo organizacijsku formu koja bi mogla omogućiti funkcioniranje takva sustava. Ta forma je SVEUČILIŠNI CENTAR.

Polazište za utemeljenje Centra za interdisciplinarna istraživanja STUDIA MEDITERRANEA (SMED) temelji se na spoznaji o postojanju mediteranskih kultura koje su nastajale stoljećima u okolnostima intenzivne komunikacije što ju je omogućavao medij mora. Hrvati su baštinici drevne dalmatske kulture koju su zatekli na istočnojadranskim obalama, a isto tako jedini su

mediteranski narod u golemom slavenskom svijetu. Milenijsko pripadanje kulturnom krugu čije je središte bio Apeninski poluotok omogućilo je interferencije na svim nivoima materijalne i duhovne kulture. U vremenu intenzivne globalizacije upravo je istočna obala Jadrana danas još uvijek nedovoljno istražen kulturni prostor u kojemu su zbog manjeg utjecaja globalnih nivelacijskih procesa suvremene zapadne civilizacije sačuvani mnogi modeli materijalne i nematerijalne jadranske kulture.

Bolonjski sustav studiranja ubrao je proces približavanja europskim standardima studiranja i suočio nas s izazovom velikih promjena.

Informatička revolucija i njome izazvana globalizacija nametnule su dinamiku življenja i stalnih mijena pri čemu permanentno učenje postaje načinom života. Znanje kao nacionalni resurs postajat će sve više vrijednost od najvećeg nacionalnog interesa. Razvoj utemeljen na znanju postaje slogan današnje, a imperativ opstanka sutrašnje Hrvatske. Po tome koliko će taj slogan postati stvarnost, mjerit će se sposobnost ovoga naroda da odgovori na izazov opstanka.

Zakon o visokom školstvu u Hrvatskoj unio je radikalne promjene koje ubrzavaju procese integriranja sveučilišta. Bolonjski sustav tu integriranost podrazumijeva i stoga je integracija sveučilišta stvarnost koja je već na djelu.

Program Studia Mediterranea po svojoj interdisciplinarnoj naravi prekoračuje granice pojedinih znanstvenoistraživačkih područja i pojedinih sveučilišnih institucija pojavljujući se kao dinamična sveučilišna organizacijska forma koja nastaje oko konkretnih znanstvenoistraživačkih projekata uključujući pojedince i institucije ne samo unutar Sveučilišta u Splitu već i na međunarodnoj razini.

Interdisciplinarnost ili transdisciplinarnost postaje imperativ suvremene znanosti. Mnogi fenomeni suvremenog svijeta ne dađu se opisati valjano unutar samo jedne discipline. To je iskustvo koje je rezultiralo afirmacijom tzv. holističkog istraživanja društvenih, kulturnih i prirodnih fenomena.

Suvremena znanost pomakla je mnoge čvrsto definirane granice pojedinih znanstvenih disciplina, a neke granice, koje su do jučer odvajale pojedine discipline, izbljedjele su, a ponegdje i nestale. Neke znanstvene discipline, kao npr. antropologija, nezamislive su bez suradnje nekoliko različitih znanstvenih disciplina. Antropologija jest posebna disciplina, ali uključuje i povezuje npr. sociologiju, etnologiju, psihologiju, povijest, lingvistiku te niz prirodoslovnih znanosti.

Suvremeni znanstveni rad sve više postaje timski, a timovi istraživača biraju se često po kriteriju raznovrsnosti pristupa fenomenu koji se istražuje. Takav timski rad utemeljen je najčešće na principu interdisciplinarnosti što podrazumijeva stalni dijalog i razmjenu iskustava među

znanstvenicima raznih struka. Iskustvo istraživačke sinergije u temelju je najvećih otkrića u suvremenoj znanosti.

Suvremeno europsko visoko školstvo zahtijeva stalnu predavačku dinamiku s permanentnom izmjenom predavačkih modula, a znanost isto tako zahtijeva suradnju preko granica uskoga specijalističkog područja ili znanstvene discipline.

Situaciju koju ovdje opisujemo valja promišljati dinamično, dakle u procesu, u neprekidnoj mijeni što je nameće velika struktura europske sveučilišne unije koje naša hrvatska sveučilišna zajednica postaje integralan dio i to prije političke integracije Hrvatske u Europsku uniju. Hrvatska znanost već se nalazi u Univerzitetnoj Europskoj Uniji (UEU), da je za ovu priliku tako nazovemo, te već danas mora anticipirati procese koji će se sutra u društvu početi događati ulaskom Hrvatske u EU.

U takvoj konstelaciji odnosa, s perspektivom ubrzanih transformacija svih zatečenih i u navikama ukorijenjenih struktura i mentalnih sklopova, ustaljenih navika i navikom petrificiranih modela djelovanja i mišljenja, valja promišljati već danas nove mogućnosti povezivanja, integriranja, prekoračenja zadanih granica u traženju novih mogućnosti razvoja.

Formiranje tzv. centara izvrsnosti cilj je nove, u hrvatskoj znanstvenoj javnosti, deklarirane strategije našeg Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, a njihovo formiranje neće biti moguće bez timskog rada koji pretpostavlja sinergetsko povezivanje različitih disciplina na zajedničkom poslu kompleksnih znanstvenoistraživačkih programa i projekata.

Inicijativa za formiranje Sveučilišnog centra SMED temelji se na procjeni potrebe da se, u skladu s kratkoročnim i dugoročnim prioritetima razvoja Republike Hrvatske utemeljenom na znanju te u skladu s reformskim zahtjevima znanosti i visokoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj, ponude novi organizacijski modeli znanstvenog istraživanja i poslijediplomskih studija koji će u uskoj povezanosti s istraživačkim projektima iz njih proizići. Ulazak u EU i njezin sustav znanstvenog istraživanja i visokoškolskog obrazovanja na poslijediplomskoj razini (specijalističkoj i doktorskoj) zahtijeva radikalne promjene organizacijskih modela, brzu prilagodbu, otvorenost prema stalnim promjenama, dinamične forme organizacije, povezanost preko granica odjela, fakulteta i sveučilišta, stalnu cirkulaciju nastavnika i studenata, spremnost za nepredvidljive ili teško predvidljive kombinacije studijskih modela.

Iz navedenoga proizlazi cilj koji najsazetije možemo definirati kao odgovor na izazov vremena reforme visokoškolskog sustava u RH. To vrijeme reforme, vrijeme velikog preuređenja hrvatskog sustava znanstvenog istraživanja i visokoškolske nastave određeno je sljedećim zahtjevima:

1. implementacija bolonjskog procesa
2. integracija sveučilišta
3. europska i svjetska mobilnost nastavnika i studenata
4. prioritet znanstvenog istraživanja u poslijediplomskom studiju

5. zahtjev za tzv. interuniverzitetskim *joint studies*

6. dostupnost predpristupnih fondova EU.

Organizacijska forma sveučilišnog centra, čija je bitna karakteristika povezivanje različitih područja istraživanja na razini Sveučilišta te na međusveučilišnoj i internacionalnoj razini, jest model zamišljen kao pilot-projekt na Sveučilištu u Splitu koji, ako uspije, može postati organizacijski uzor budućem integriranom sveučilištu. Program s devet projekata i osamdesetak suradnika iz četrdesetak visokoškolskih institucija od kojih je polovica iz inozemstva, veliki je izazov na kojemu će se provjeravati ovaj organizacijski model u pokušaju da odgovori izazovu reformskog vremena koje nas je već zahvatilo.

Potrebno je na sveučilištu osigurati suradnju među različitim projektima i programima. Integrirano sveučilište, utemeljeno na ideji tzv. Bolonjskog procesa, zahtijeva otvaranja procesa integracije i interferencije različitih znanstvenoistraživačkih disciplina. Humanističke i društvene znanosti upućene su na međusobnu suradnju, ali isto tako sve će se u većoj mjeri pojavljivati interes za uzajamnom suradnjom ovih područja znanosti s tehničkim i prirodoslovnim područjima.

Povezanost istraživanja i poslijediplomskih studija

Sveučilišni centar za interdisciplinarna istraživanja postat će tijesno povezan s poslijediplomskim studijima. Aktualna koncepcija doktorskih i specijalističkih studija promovirana je s pretpostavkom da će ovi studiji u najvećoj mjeri zavisiti od istraživanja na projektima u koja će biti uključeni budući znanstveni novaci. Model autonomnog znanstvenog profiliranja utemeljenog na ideji studentske mobilnosti i inicijativnosti ne trpi zatvorene i visokodefinirane obrazovne modele te su fleksibilni studijski modeli, koji nastaju u interfakultetskoj i interuniverzitetskoj programskoj kombinatorici, najpoželjniji.

Centar - otvoren sustav

Sveučilišni centar za interdisciplinarna istraživanja otvoren je i fleksibilan sustav koji u svakom trenutku može aktualizirati i generirati razne studijske kombinacije raspoložuci studijskim potencijalom cijelog sveučilišta. To je posebno važno za mnoge nestandardne, netipične studije koje će generirati nove potrebe na tržištu znanja posebno tzv. *joint studies* - tip studija koji proizlazi iz ideje bolonjskog sustava studija utemeljenog na principu pokretljivosti studenata i nastavnika.

Sažetak programa STUDIA MEDITERRANEA

Unatoč tome što je Hrvatska geografski izrazito maritimna zemlja, mediteranska je komponenta hrvatske nacionalne kulture danas marginalna. Program: STUDIA MEDITERRANEA pokreće se s ciljem valorizacije mediteranske komponente europske i hrvatske kulture. U fokusu našega istraživanja prirodna je i kulturna baština jadranskoga maritimnog prostora koji nikada u povijesti nije bio ugroženiji nego danas. Naš program određen je i lokalitetom iz kojega istražujemo fenomena Mediterana. Ta motrišna pozicija jest središte Adriatika – zaljeva Mediterana koji se najdublje od svih njegovih voda uvukao u kontinent Europe.

STUDIA MEDITERRANEA jest program interdisciplinarnog istraživanja materijalne i nematerijalne kulture u čijoj se raznolikosti mogu uočiti i zajedničke odrednice obuhvaćene pojmom što ga imenuje riječ Mediteran. Taj pojam označava ukupnost mentalitetnih, kulturoloških, lingvističkih i etnoloških pojavnosti koje profiliraju kulturno heterogen, ali ipak cjelovit transetnički i interregionalni društveni, geografski i povijesni entitet.

Mediteran je negativ otoka. Zapravo Mediteran jest insula - otok mora u oceanu kopna. Njegova likvidna narav jest njegova bit iz koje se mogu deducirati mnoge pojavnosti na svim razinama interpretacije. Vjerojatno nije slučajno što otac europske filozofije, Mediteranac, Thales iz Mileta imenuje upravo vodu elementom koji je u osnovi svega što jest.

Tri velike mediteranske kulture: hebrejska, grčka i rimska temelj su zapadne civilizacije; Mediteran je, sve do industrijske revolucije, bio njenim središtem da bi danas postao njena margina. Danas je Mediteran mitologem kolektivne europske nostalgije za izgubljenim zavičajem što potvrđuje fenomen pokreta milijunskih turističkih masa prema njegovim obalama.

Program obuhvaća devet projekata kojima je pridružen i deseti iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Projekti su odabrani prema kriteriju holističkog pristupa istraživanju s ciljem da se u istraživačkoj sinergiji postigne odgovor na esencijalna pitanja koja se nameću trima aktualnim procesima: 1. europska integracija sa svojom dinamikom transnacionalnog i interkulturalnog prožimanja; 2. akceleracija vremena izazvana informatičkom revolucijom; 3. globalizacija kao redukcija diverziteta svijeta.

Radi razmjene istraživačkih iskustava i sinteze, rezultati istraživanja provjeravat će se jednom godišnje na interdisciplinarnim znanstvenim skupovima te publicirati u znanstvenom časopisu „STUDIA MEDITERRANEA”.

Popis projekata

Program STUDIA MEDITERRANEA - INTERDISCIPLINARNA ISTRAŽIVANJA uključuje 9 projekata koji su izabrani prema kriteriju međusobne interferencije i sadržajnog nadopunjavanja u interpretaciji i valorizaciji fenomena mediteranstva hrvatske i europske kulture i civilizacije.

1. Halieutica adriatica – filološko i antropološko istraživanje jadranske kulture

Prof. dr. Joško Božanić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 12, strani 10; ukupno 22.

2. Adrias kolpos: identitet i ekonomije Ilira i Grka na srednjedalmatinskom otočju

Dr. Branko Kirigin, Arheološki muzej u Splitu

Suradnici: domaći 4, strani 9; ukupno 13.

3. Dalmatinsko kulturno ozračje 19. stoljeća

Prof. dr. Ljerkica Šimunković, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 5, strani 3; ukupno 8.

4. Romanizmi u onomastici grada Splita

Doc. dr. Marina Marasović-Alujević, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 2.

5. Mediteran u renesansnim književnostima Slavena

Prof. dr. Slobodan Prosperov Novak, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 4, strani 4; ukupno 8.

6. Dalmatinski katastri u 19. stoljeću

Doc. dr. Nataša Bajić-Žarko, Državni arhiv u Splitu

Suradnici: domaći 2.

7. Istočnojadranske umjetničke teme: umjetnost, politika, migracije, maritimno iskustvo

Prof. dr. Ivana Prijatelj-Pavičić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 8.

8. Glazbena kultura stanovnika južne Hrvatske

Prof. dr. Nikola Buble, Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 6.

9. Graditeljsko naslijeđe Dubrovačkog područja

Prof. dr. Željko Peković, Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu

Suradnici: domaći 4.

10. Cetina, samostalni projekt

Dr. Ante Milošević, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split.

Suradnici: strani 8

3. Broj voditelja i suradnika

Voditelji	Domaći suradnici	Strani suradnici	Ukupno
9 + 1	50	26	86

Područja istraživanja

1. Povijest književnosti	10. Povijest ribarstva	19. Arheologija
2. Usmena književnost	11. Povijest likovne umjetnosti	20. Arhitektura
3. Lingvistika	12. Geografija	21. Kulturna i socijalna antropologija
4. Stilistika	13. Demografija	22. Antropologija broda
5. Fonetika	14. Etnologija	23. Teorija broda
6. Dijalektologija	15. Etnomuzikologija	24. Ekologija
7. Leksikologija	16. Sociologija	25. Gastronomija
8. Povijest	17. Sociologija religije	
9. Povijest pomorstva	18. Arhivistika	

Institucije s kojih dolaze suradnici Programa

Hrvatske visokoškolske institucije	Strane visokoškolske institucije
Sveučilišta	Sveučilišta
1. Sveučilište u Splitu	1. L'Università di Bologna, Italija
2. Sveučilište u Zagrebu	2. Università degli studi Roma Tre, Rim, Italija
3. Sveučilište u Zadru	3. Università degli Studi „Gabriele D'Annunzio”, Chieti-Pescara, Italija
4. Sveučilište u Osijeku	4. Università degli Studi „La Sapienza”, Rim, Italija

Hrvatske institucije	Strane institucije
Sveučilišta	Sveučilišta
1. Sveučilište u Splitu	1. Dipartimento di beni culturali, Università degli studi di Lecce, Italija
2. Sveučilište u Zagrebu	
3. Sveučilište u Osijeku	2. Università degli Studi „Gabriele D'Annunzio”, Chieti-Pescara, Italija
4. Sveučilište u Zadru	3. University of Seattle, USA
Fakulteti, akademije	4. Univerza v Novi Gorici, Slovenija
1. Filozofski fakultet u Zagrebu	5. Università di Teramo, Italija
2. Umjetnička akademija u Splitu	6. Università Roma Tre, Italija
3. Filozofski fakultet u Zagrebu	7. Universiteit Utrecht, Nizozemska
4. Filozofski fakultet u Osijeku	8. University of Birmingham, Engleska
5. Grafički fakultet u Zagrebu	9. Sveučilište u Zürichu, Švicarska
	10. Filozofska fakulteta Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija
	11. Northwestern University, USA
	12. Sveučilište u Krakowu, Poljska
	13. Sveučilište u Mariboru, Slovenija

Instituti, muzeji, arhivi, HAZU	Instituti i druge institucije
1. Institut za migracije i narodnosti, Zagreb	1. Osservatorio geologico di Coldigioco, Ancona, Italija
2. Institut za arheologiju u Zagrebu	2. Mirovni inštitut, Ljubljana
3. Brodarski institut, Zagreb	3. Institute of Archaeology, Paros/Atena
4. Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar”	4. Arheološki institut u Tirani, Albanija
5. Državni arhiv, Split	5. Istituto di Ricerca delle Fonti per la Storia della civiltà' Marinara Picena, S. Benedetto del Tronto, Italija
6. Arheološki muzej, Split	
7. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split	
8. Ministarstvo pomorstva RH, Zagreb	6. Institute of Archaeology and Antiquity, University of Birmingham, Engleska
9. Pomorski muzej HAZU u Dubrovniku	7. Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana, Slovenija
10. Muzej grada Trogira	8. Faculty of Arts and the Humanities, Utrecht Institute of Linguistics OTP,
11. Axis International, Zagreb	9. Bowdoin College, USA

Ukupno 42 institucije, 20 iz Hrvatske, od toga: 4 hrvatska sveučilišta, 4 fakulteta i akademija, 5 hrvatskih instituta, 1 povijesni arhiv, 4 muzeja, HAZU; iz inozemstva 22 institucija (Italija, Švicarska, Engleska, Grčka, Albanija, Slovenija, Nizozemska, Poljska, USA), od toga 13 inozemnih sveučilišta, 8 instituta, 1 opservatorij.

Strategija razvoja Sveučilišta u Splitu

Koncepcija Centra SMED sukladna je ideji integriranog sveučilišta. Naime, programska organizacija na razini sveučilišta s idejom interdisciplinarnog povezivanja istraživačkih područja imperativ je vremena i zahtjev koji proizlazi iz temeljnih postavki započete reforme znanosti visokog obrazovanja u RH. Ovakav model znanstvenoistraživačke i studijske institucije na Sveučilištu u Splitu mogao bi postati pilot-modelom za druge slične inicijative koje će se pojaviti na Sveučilištu.

Dugoročni strateški pravci istraživanja Ministarstva znanosti RH

Program centra SMED referentan je dugoročnim strateškim pravcima istraživanja Ministarstva znanosti RH i to pod točkama 2, 5 i 8.

Točka 2 - Program kao mediteranski interdisciplinarni studij po svom je temeljnom određenju vezan za *Jadransko more, obalu i otoke*. Program je definiran kao studij koji bi trebao svojim istraživačkim i promidžbenim radom doprinijeti europskoj valorizaciji hrvatskog litoralnog i insularnog prostora u europskom kontekstu.

Točka 5 - Program uključuje tim eksperata za informatiku i vizualne komunikacije koji će za potrebe istraživanja i prezentacije rezultata pripremiti i organizirati informatičku podršku i

razviti mrežu za povezivanje svih suradnika i voditelja projekata te omogućiti globalnu umreženost Programa. Na području informatičke tehnologije ponuđen je veliki izazov stvaranjem Virtualnog halijeutičkog muzeja na Jadranu.

Točka 8 – Program obuhvaća područja humanističkih i društvenih znanosti i na tim područjima istražuje mediteransku komponentu hrvatske nacionalne kulture koja je do sada bila zanemarena i marginalizirana. Program se temelji na hipotezi da je litoralna i insularna Hrvatske važna komponenta identiteta Hrvatske kao mediteranske zemlje.

Kratkoročni strateški pravci istraživanja RH

Program SMED referentan je i kratkoročnim strateškim pravcima istraživanja u RH.

Točka 1 - Program obuhvaća sve osnovne aspekte istraživanja maritimne Hrvatske na područjima humanističkih i društvenih znanosti. Istražuje se Jadran kao prostor jedinstvene transetničke adrianske kulture. Istražuje se najdragocjeniji i najatraktivniji hrvatski prostor - prostor Jadrana u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi s uvijek prisutnom idejom održivog razvoja.

Točka 2. Afirmira se mediteransko iskustvo tradicionalne prehrane (koja danas postaje svjetski trend). Program će svakako doprinijeti europskoj valorizaciji jadranskog prostora kao prirodne oaze zdravog življenja koju valja sačuvati za buduće generacije.

Točka 4. Naša prethodna istraživanja i prezentacija Hrvatske kao maritimne zemlje već su dala velik doprinos promidžbi njena mediteranskog karaktera. Na to istraživanje nadovezuje se naš Program koji svakim svojim projektom doprinosi otkriću dosad zanemarenih vrijednosti hrvatskoga nacionalnog identiteta.

Sažetak:

Ovaj rad predstavlja istraživački program Studia Mediterranea koji je ovjeren od strane MZOS-a i dio Centra Studia Mediterranea (SMED) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Centar ima deset projekata u koje je uključeno 86 znanstvenika i suradnika iz 42 hrvatske i strane visokoškolske ustanove te iz javnih sektora. Različiti istraživački projekti povezani su međusobno u okviru kulturno-antropološkog istraživačkog programa. Centar Studia Mediterranea osnovan je ne samo za realizaciju postojećih projekata već i s ciljem da generira nove međunarodne projekte te da pokrene poslijediplomske studije utemeljene na vlastitom istraživanju.

Summary:

The newly founded unit at the Faculty of Philosophy in Split - The Center for Interdisciplinary Studies "Studia Mediterranea."

This paper presents the research program Studia Mediterranea verified by the Croatian Ministry of Science, Education and Sports, and part of the Center for interdisciplinary study Studia Mediterranea (SMED Center) at the University of Split's Faculty of philosophy. SMED Center has 10 projects with 86 researchers and collaborators from 42 higher education institutions and public sectors in Croatia and abroad. Various research projects are mutually connected within the cultural and anthropological research program SM. The purpose of the SMED Center is not only to realize current projects, but to generate new ones too, and also to start a postgraduate study based on project results.